

ביאורים

המהר"ל תמיד מסמיך את דבריו על דברי חכמים. חיבור הדברים למקורם מעניק להם תוקף ועוצמה, טהרה מסיגים ובהירות. המקור לעולם מדויק יותר, ובאופן סגולי קרוב יותר לקב"ה, למתן תורה; הרמב"ם בהקדמה ל"ד החזקה מתאר את השתלשלות הדורות ממשנה רבינו עד רב אשי חותם הגמרא. חז"ל היו מחוברים בקשר ישיי למעמד הר סיני, ועל כן ככל שאנו מסמיכים דברינו עליהם כך אנו מחברים את דברינו לנותן התורה.

מעניין, על כן, לראות שהמהר"ל, כשהסביר את דבריו לעיל מנה את שלושת החסרונות של הגלות באופן שונה. תחילה הימצאות ישראל מחוץ למקומם, ארץ ישראל, ורק לאחר מכן הפיזור בין האומות. לעומת זאת, חז"ל במדרש מונים תחילה את הפיזור ורק לאחר מכן את הימצאות בארץ זרה. הדברים מקבלים תוקף ומשמעות בהמשך הפרק, שם מסביר המהר"ל שדווקא הפיזור והרצון לאחדות ישיבו את ישראל לארצם.

נראה שהמהר"ל הסביר את הדברים מצד החיסרון הקיים, ואילו חז"ל מצד דרך הגאולה; המהר"ל פותח את דבריו בכך שהגלות אינה מצב טבעי. האבסורד הגדול ביותר בגלות הוא הימצאות ישראל מחוץ לארצם. כפי שחז"ל מכנים זאת במדרש - 'משכון'. משכון אינו בר שימוש. הוא מונח בקרן זווית כמוזכרת למשהו אחר. כך ישראל בגלות - אינם ממלאים את תפקידם. אף קיום המצוות לפי הרמב"ן עיקרו בארץ ישראל, ובגלות המצוות אינן אלא מצד 'הציבי לך ציונים' - לשמר את הקשר למצוות ולהזכיר לנו את הרוממות והערכיות אליה אנו שייכים באמת [ויקרא יח, כה]. הניתוק מארץ ישראל הוא שורש הפיזור ושורש השיעבוד, ולעומת זאת, הימצאות ישראל בארצם מאפשרת את אחדות הכוחות ואת פיתוח הכוחות באין מפריע, כפי שנראה בהמשך.

לעומת זאת חז"ל מונים את החסרונות המובילים לגאולה. הפיזור וחיסרון האחדות הם השורש ממנו תתחיל הגאולה, הם הנקודה המרכזית, כפי שיסביר המהר"ל בהמשך הפרק, בזכותם ישובו ישראל לגבולם ויתנערו משלטון זרים. השאיפה לאיחוד הפיזור היא עמוד התווך של האומה החפצה לאחד את העולם כולו סביב הקב"ה.

הרחבות

• קיבוץ יהודים בגלות - פיזור

כי מה שישאל הם בארץ אחרת יצאו מרשותם ועומדים ברשות אחר. המהר"ל מונה שלוש משמעויות של הגלות: פיזור, היות ישראל חוץ לארצם והיותם תחת שלטון זר. המהר"ל מקשר בין משמעויות אלה: "ידוע כי עניין הגלות מה שישאל הם בין האומות, דאף אם הם אלף ביחד נקראו פזורים בין האומות". כשעם ישראל אינו עומד ברשות עצמו תחת ריבונו של עולם אלא תחת שלטון זרים, אין דבר שיאחד אותו והוא נחשב מפוזר גם אם למעשה מרוכזים יהודים רבים במקום אחד. בהתאם לרעיון זה מסביר המהר"ל את דברי הגמרא: "אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור - כאילו פדה לי ולבני מבין האומות" [ברכות ח:]. כאשר עם ישראל מתאחד סביב עבודת ה' של הציבור, הוא קושר את עצמו לרשותו של הקב"ה ובכך הוא יוצא מרשותם של הגויים: "אמנם כאשר הם מתפללים עם הציבור והם מתאספים ומתקבצים אל ה', זהו יציאה מרשות האומות והתעלות מביניהם שהם יוצאים מרשות האומות אל ה'" (נתיבות עולם, נתיב גמילות חסדים א. עיין גם נתיב העבודה ה').

המהר"ל המבואר 'קול חי'

וְיָמְזוּ חֲכָמִים דָּבָר זֶה בְּחֻמְתָּם בְּבְרָאשִׁית רַבָּה בְּפִרְשֵׁת לֶךְ לֶךְ (פרשה מוד, יח): וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם יְדַע תַּדַּע (בראשית טו, ג), יְדַע, שְׁאֲנִי מִפְּאָרְךָ, תַּדַּע, שְׁאֲנִי מִקְּבָצֶךָ. יְדַע, שְׁאֲנִי מִמְשַׁכְנֶךָ, תַּדַּע, שְׁאֲנִי פּוֹרְקֶךָ. יְדַע, שְׁאֲנִי מִשְׁעַבְדְּךָ, תַּדַּע, שְׁאֲנִי גּוֹאֲלֶךָ, עַד כָּאן, וְלֹא הֲצַרְכּוּ בְּמִדְרָשׁ לְבָאֵר כֹּל אֱלוֹ הַדְּבָרִים, שֶׁהֵם עֲנִין אֶחָד, וְדִי הָיָה לוֹ לומר, יְדַע שְׁאֲנִי מִשְׁעַבְדְּךָ תַּדַּע שְׁאֲנִי גּוֹאֲלֶךָ, שֶׁהוּא הַעֲקָר שֶׁמְזַכֵּיר בְּכָל מְקוֹם שִׁיגָאֵל יִשְׂרָאֵל, וְלָמָּה לוֹ לְהַזְכִּיר הַכְּנוּס וְהַפְּרוּק? רַק שֶׁרָצוּ לְפָרֵשׁ כִּי בְּשֵׁמִי אֱלוֹ מְלוֹת: יְדַע תַּדַּע נִרְמַז הַגְּלוּת וְהַגְּאוּלָּה. הַגְּלוּת בְּלִשׁוֹן יְדַע, וְהַגְּאוּלָּה בְּלִשׁוֹן תַּדַּע, שֶׁהִיא לִשׁוֹן עֵתִיד, וְרָצָה לומר, מִן הַגְּלוּת תַּדַּע הַגְּאוּלָּה לְעֵתִיד.

א. מצד העם, הפיזור
כְּמוֹ שֶׁפִּרְשׁוּ: יְדַע שְׁאֲנִי מִפְּאָרְךָ תַּדַּע שְׁאֲנִי מִכְּנוֹסְךָ, כִּי הִפְאָר אֵינוֹ לְפִי סֵדֶר הַמְּצִיאוֹת, שִׁיְהִי דָבָר אֶחָד כְּמוֹ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם עִם אֶחָד, מִפְּאָר, כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאֵר, כִּי הַדְּבָרִים שֶׁהֵם אֶחָד הֵם יְחַד גַּם כֵּן.

ב. מצד הארץ, משכונם
וְכֵן: יְדַע שְׁאֲנִי מִמְשַׁכְנֶךָ, וְנִתְתִּי אוֹתָם בְּרִשׁוֹת אַחֲרֵי, וְאֵין רְאוּי לְפִי סֵדֶר הַמְּצִיאוֹת שִׁיְהִי יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִים בְּרִשׁוֹת אַחֵר. כִּי מָה שִׁיִּשְׂרָאֵל הֵם בְּאַרְץ אַחֶרֶת יֵצְאוּ מִרְשׁוֹתָם וְעוֹמְדִים בְּרִשׁוֹת אַחֵר, כְּמוֹ הַמְשַׁכּוֹן שֶׁנִּכְנָס לְרִשׁוֹת אַחֵר. וְכֵן יִשְׂרָאֵל אֵינֶם רְאוּיִים לְפִי סֵדֶר הַמְּצִיאוֹת שִׁיְהִי תַחַת מְשַׁשְׁלֵת אַחֲרֵי, וְיִהְיוּ אַחֲרֵי מִשְׁעַבְדִּים בָּהֶם, אִפִּי לֹא עַל דָּבָר זֶה הֵם נִבְרָאִים. לִכְךָ יְדַע שְׁאֲנִי מִשְׁעַבְדְּךָ, תַּדַּע שְׁאֲנִי גּוֹאֲלֶךָ, לְהוֹצִיא אוֹתָם מִן הַשְּׁעֵבּוּד. כִּי הוּא יִתְבָּרַךְ הַמְּסַדֵּר הַמְּצִיאוֹת, אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּבְאוּ מֵאֲתוֹ דָּבָר יוֹצֵא מִן הַסֵּדֶר, כִּי אִם לְפִי שְׁעָה בְּמִקְרָה הַחֲטָא, שְׁאֵין זֶה נִקְרָא יֵצִיאָה מִן סֵדֶר הַמְּצִיאוֹת, דָּבָר שֶׁהוּא עֹשֶׂה לְשַׁעָה אַחַת מִפְּנֵי הַחֲטָא. אֲבָל שִׁיְהִי נִשְׁאָר לְעוֹלָם, זֶה אֵינוֹ, כִּי לֹא תִמְצָא דָבָר שֶׁהוּא יוֹצֵא מִן הַסֵּדֶר שִׁיְהִי מִקֵּץ.

ג. מצד מעלת ישראל, השיעבוד
וְכֵן מָה שֶׁאָמַר: יְדַע שְׁאֲנִי מִשְׁעַבְדְּךָ, תַּדַּע שְׁאֲנִי גּוֹאֲלֶךָ, כִּי שְׁעֵבּוּד אָמָה בְּאָמָה אֵין זֶה לְפִי סֵדֶר הַמְּצִיאוֹת אֶשֶׁר רְאוּי, כִּי רְאוּי שִׁתְּהִיָּה כֹּל אָמָה בְּנֵי חוּרִין, כְּמוֹ שֶׁהֲאָרְכְנוּ עַל זֶה בְּחֻבּוֹר גְּבוּרוֹת ה' אֶצֶל הַחֲדָשׁ הַזֶּה לְכֶם רֵאשׁוֹן וְגו' (שמות יב, ב), עֵין שָׁם. הִנֵּה הִתְבָּאֵר בְּאֵלּוֹ ג' דְּבָרִים שֶׁמִן הַגְּלוּת יְכוּל לְעַמֵּד עַל הַגְּאוּלָּה.

רעיון זה רמזוהו חכמים בבראשית רבה פרשת לך לך. על הפסוק: ויאמר ה' אל אברם ידוע תדע דרשו: ידוע שאני מפוזר, תדע שאני מקבצן. ידוע שאני ממשכנם, תדע שאני פורקם. ידוע שאני משעבדם, תדע שאני גואלם. למה פרוס חכמים שלושה דברים, שהם לכאורה דבר אחד, די היה אם היו אומרים: ידוע שאני משעבדם, תדע שאני גואלם, שזהו הדבר העיקרי, שהקב"ה יוציאם מהגלות, לשם מה היה צריך להזכיר גם הקיבוץ והפריקה? אלא שחכמים הבינו, שבשתי המילים: ידוע תדע, נרמז עניין הגלות והגאולה. הגלות בלשון ידוע, והגאולה בלשון תדע, שהוא לשון עתיד, ורצו ללמדנו, שמהגלות אנו למדים על הגאולה.

לכן פירשו: ידוע שאני מפוזר, תדע שאני מקבצן. מכוון שהפיזור אינו מצב טבעי, כי מצד סדר המציאות עם ישראל הם עם אחד, לכן לא ראוי להם להיות מפוזרים, כי כל דבר שהוא אחד הוא מכוונס יחד. וכן פירשו: ידוע שאני ממשכנם, תדע שאני פורקם. ממשכנם משמעותו נתינתם תחת רשות אחרים, כאשר ישראל אינם נמצאים בארצם אלא בארץ אחרת, הרי הם כמו משכון שהועבר לרשות אחרים. מציאות זו, שישאל ברשות אחרים המשעבדים אותם, אינה ראוייה לישראל לפי סדר המציאות, כי לישראל יש יחוד ויעוד בעולם, ואין הם יכולים לממשו כשהם משועבדים תחת רשות אחרים. לכן, ידוע שאני ממשכנם, תדע שאני פורקם, להוציא אותם משעבוד העמים האחרים. הקב"ה הוא הקובע את המציאות ומסדר את חוקיה, לכן אי אפשר שיצא דבר מהסדר שקבע הבורא, אלא אם כן חריגה זו היא לזמן מוגבל מפני החטא. דבר זה אינו נחשב לחריגה מסדר המציאות, מפני שהוא עונש לתקופה מוגבלת, אבל לא יתכן שדבר זה יישאר קבוע לעולם, כי לא יתכן שדבר טבעי, שהוא חוק בסדר המציאות, ישתנה.

וכן פירשו: ידוע שאני משעבדם, תדע שאני גואלם. שיעבוד של אומה באומה אחרת אינו לפי סדר המציאות, כי לפי סדר המציאות ראוי שתהיה כל אומה בת חורין לעצמה. דבר זה בארנו באריכות בגבורות ה', בהסברנו על הפסוק החודש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחודשי השנה, עיין שם בפרק לה. הרי שבארו חכמים, כי משלושת הפרטים האלו, שהם מהות הגלות, ניתן ללמוד על הגאולה.

[מְמַשְׁכְּנֶם - מַלְשׁוֹן מִשְׁכּוֹן, נִתּוּנִים בִּיד אַחֲרֵי. פּוֹרְקוֹ - פּוּדָה אוֹתָם.]